

Enkele notities over het geloof bij Calvijn

en de *gratia praeveniens* en *gratia preparans*

Als uitgangspunt voor de lezing is gekozen de gelijkenis van de zaaier, die door Calvijn uitvoerig van commentaar is voorzien. Het leent de moeite deze verklaring in hoofdlijnen met elkaar te bekijken. In Matth. 13 vers 9 zegt Christus alvorens met de uitlegging te beginnen: 'Wie oren heeft om te horen, die hore!' Calvijn zet daarbij: 'door dit woord zegt Christus dat menigeen de kennis tot het verstand ontbreekt en wekt Hij zijn discipelen op ijverig op het voor velen gesloten woord, dat moeilijk te verstaan is, te letten'. Jezus maakt onderscheid tussen zijn hoorders: de een hoort, ander niet. Niemand schenkt zichzelf het gehoor! *God* zelf moet het oor openen!

Dit openingswoord is tot op vandaag actueel. 'Wie oren heeft om te horen, die hore!' Dat wijst op het moeilijke en het voor velen geslotene. De discipelen zijn het daarmee niet eens en gaan naar de Heere Jezus en vragen: 'Waarom spreekt Gij tot hen (dat is tot het volk) door gelijkenissen? Zij beklagen zich bij Hem, dat Hij voortdurend in beelden spreekt, die voor hen en voor het volk onbegrijpelijk zijn. Maar de Heere laat in een beeld duister, wat Hij zonder beeld veel duidelijker had kunnen zeggen.

Het antwoord van Christus is vers 11: 'omdat het u gegeven is de verborgenheden van het koninkrijk der hemelen te weten, maar die is het niet gegeven', toont dat God geheel verschillende doeleinden beoogt, wanneer Hij de mensen het woord der zaligheid aanbiedt. Want Christus getuigt, dat Hij zich met opzet zo duister heeft uitgedrukt, opdat zijn prediking voor velen onverstaanbaar zou zijn. Schijnbaar is dit in strijde met het woord bij Jesaja: 'Ik heb niet in het verborgene gesproken, en Ik heb niet tot het geslacht van Jacob gesproken: zoek Mij tevergeefs'. Want op zichzelf is het Woord Gods zeer helder en duidelijk. Maar deze duidelijkheid wordt door de duisternis van de mensen verduisterd. Paulus zegt, dat het evangelie voor de verworpenen bedekt is, omdat de Satan hun zinnen verblind heeft. Wanneer Jesaja en David zeggen: 'Uw Woord is een lamp voor mijn voet en een licht op mijn pad, dan spreken zij over het uitverkoren volk. Voor de wereld is het Woord Gods donker. Ook is het waar, dat God met opzet Zijn verborgenheden voor de goddelozen verbergt.

Op twee manieren ontnemt Hij hun verstaan van Zijn Woord: Als eerste spreekt Hij in gelijkenissen, wat Hij duidelijk had kunnen zeggen en als tweede verklaart Hij Zijn wil erg duidelijk, maar ontnemt Hij hen het verstand, en slaat hen met dwaasheid, zodat zij midden op de dag niet zien. Hiertoe behoren de verschrikkelijke bedreigingen van Jesaja om als een vreemdeling in een onverstaanbare taal (in een vreemde taal tot hen spreken) en de gezichten van de profeten zullen voor de wijzen en verstandigen een verzegeld boek zijn (Jesaja 29), waarin zij niet kunnen lezen. Ja ook, wanneer het boek open ligt, zal toch het merendeel van hen in hun verwarring onbekwaam zijn daarin te lezen.

De conclusie is dat wanneer Christus zijn prediking zo inricht, dat de ze voor weinigen van nut is en in weinigen wortel schiet, anderen in onzekerheid en duisternis laat. Het doel van de prediking bij allen niet gelijk is. Naar Gods wonderlijke Raad zal de prediking van het Evangelie voor de verworpenen een reuk des doods ten dode en voor de verkorenen een reuk des levens ten leven. De uitleg van de gelijkenis beoogt de discipelen te leren, dat zij iets ontvangen hadden, dat de anderen niet hadden gekregen. Het is hun *gegeven*! God eert Zijn uitverkorenen, zodat Hij hen geeft, wat Hij anderen onthoudt. De enige grond van deze onderscheiding kan alleen Gods vrije keus en orde zijn.

In vers 12 worden de discipelen nogmaals aan hun voorrechten herinnerd. Daarom zijn zij Hem grote dankbaarheid verschuldigd. Vraagt u naar de grond? Dat is de *wil* van de Hemelse Vader, die begint, voortzet en voltooit! Uit een onuitputtelijke schat bewelddigt Hij. Daarom moeten wij voortgaan. Zo vaak Hij ons bewelddigt, moeten wij er aan denken, dat Zijn weldaden in Zijn besluit wortelen, waarom Hij ook het in ons aangevangen werk zal voltooiën. De goddelozen daarentegen vallen steeds in de zonde. Lukas voegt erbij dat zij verliezen, dat van hen genomen wordt, wat zij menen te hebben. In uitstekende gaven, gaan de goddelozen de vromen vaak te boven. Maar hun godsvrucht is niet van blijvende aard. De schijn geldt voor God niet, dus hebben zij niets. Zij pralen met hun gaven voor de mensen. Daarom moeten wij deze les eruit trekken, dat wij niet tevreden zijn met het verkregene, maar dat de voorsmaken ons dienen om te leiden tot de volle verzadiging! Vandaar de opwekking: 'zie toe, *hoe* gij hoort'.

Dat wil zeggen: bij het ijverig horen, worden u *rijkere* gaven geschonken. De vermaning geldt zijdelings: 'zie toe, dat het door het uitblijven van de wasdom, uw gaven niet worden weggenomen.

In vers 13 wordt gezegd dat Christus daarom in gelijkenis tot hen spreekt, 'omdat zij ziende niet zien en horende niet horen, noch verstaan'. Hier wordt niet zozeer de nadruk gelegd op de schuld van niet horenden als wel op de heerlijkheid van hen, die wel horen. Immers daarachter staat het *verborgen raadsbesluit* van God als enige oorzaak. Dat dit niets nieuws is, wordt met Jesaja duidelijk gemaakt, die gezegd heeft: 'Met het gehoor zult gij horen en geenszins verstaan en ziende zult gij zien en geenszins bemerken; want het hart van dit volk is dik geworden en zij hebben met de oren zwaarlijk gehoord en hun ogen hebben zij toegedaan. Opdat gij niet te eniger tijde met de ogen zouden zien en met de oren zouden en met het hart verstaan en zich bekeren en ik hen geneze'. (Mattheus 13 vers 14 en 15) Tot drie keren toe wordt dit woord in het Nieuwe Testament aangehaald. In Handelingen 28 vers 26 wijst Paulus de Joden, die het Evangelie verwerpen erop, dat hun verstokte boosheid en hun goedvijandige ongehoorzaamheid de oorzaak is van de beroving van het Licht. Hier wijst Paulus op de naaste oorzaak die *in de mens* zelf ligt.

In Romeinen 11 vers 7 gaat Paulus naar de diepere oorzaak. Er wordt 'een rest' naar de verkiezing der genade gered. De overigen zijn naar het woord van Jesaja verhard. Let op deze tegenstelling! Immers wanneer een rest naar de verkiezing der genade gered wordt, zo volgt daaruit dat de anderen naar een verborgen rechtvaardig oordeel Gods omkomen! De anderen zijn degenen, die God tot deze genade niet vervaardigd heeft.

In Johannes 12 vers 38 wordt eveneens naar deze grond gewezen. Immers het woord van Jesaja: 'Heere, wie heeft onze prediking geloofd en aan wie is de arm des Heeren geopenbaard', wordt onmiddellijk gevolgd door dit brede citaat van Jesaja 6: 'Maak het hart van dit volk vet en maak hun oren zwaar'. Allen die God met verharding en verblindheid straft, hebben dit verdiend. Omdat echter niet steeds de schuld, die in de mens ligt, duidelijk tevoorschijn treedt, moet als grondslag worden vastgehouden, dat God de door een bijzondere gave de tot heil verkorenen verlicht en dat Hij anderzijds de verworpenen van het Licht (dat tot het eeuwige leven nodig is) berooft, doordat Hij hen of Zijn Woord onttrekt of ogen en harten sluit van het zien en horen.

Daarom haalt Christus dit woord van Jesaja aan. Dit alles behoort dus tot de verklaring van de gelijkenis van de Zaaier. Wanneer Jesaja in zijn dagen moest heengaan om het hart van volk dit te maken, ziet Mattheus dat ook van een toepassing op het werk van de Heere Jezus en ook op ons werk. Mattheus zegt: Het volk draagt de schuld voor de verblindings en de verharding. Hier is het een van het ander niet te scheiden! Immers het is de aard van het boosaardig hart zich te verblinden en te verharden.

Waar de Heilige Geest niet de heerschappij voert, verblindt en verhard een mens zichzelf. Waar God niet door de Geest van het kindschap verlicht, ontbreekt de heilzame kennis en vermeerdert het Woord Gods verblindings.

Toch ligt de schuld bij de *mens* zelf, omdat de blindheid berust op *eigen* beslissing. Dit alles zegt Calvijn is tot *troost* van de dienaren des Woords. Immers velen worden door de prediking niet beter, maar slechter. Wij doen dezelfde ervaring op als de profeet. Wij komen daar niet bovenuit. Wij hebben met inspanning van alle kracht te werken, dat ieder God gehoorzaam zij en tegelijk niet verwonderd te zijn, dat God dit woord tegelijk ook in onze dienst in vervulling laat gaan. Dat mag onze arbeid niet verlammen, maar ons juist tot grotere ijver aansporen, opdat door onze traagheid de vruchten van het Evangelie niet verkommen.

De discipelen worden niet alleen verheven boven vele anderen, maar ook boven de profeten en rechtvaardigen. Immers zij zien de Eniggeboren van de Vader, het Beeld God, waarin zij redding en zaligheid hebben. Nu behoeven zij van mensen niets meer te leren. Dit *zien* is onderscheiden van het zien, waarover Jezus berispelend spreekt tot Thomas. Immers het zien dat Thomas bedoelde, was een aan de 'zinnen' gebonden zien, maar dit is een zien in de spiegel van het Woord Gods van aangezicht tot aangezicht en daardoor een veranderd worden van heerlijkheid tot heerlijkheid als door des Heeren Geest. Dit zien is het opvangen van de onveranderlijke uitstraling van de volheid van Christus' wijsheid, gerechtigheid en leven. Dit zien hebben alle gelovigen met de apostelen gemeen. Zonder Hem lichamenlijk te zien, zien en horen wij Hem!

Bij de verklaring van de gelijkenis van het zaad, zegt Christus dat het uitgestrooide zaad niet overal vrucht voortbrengt. Het valt niet overal in een vruchtbare bodem. Er zijn vier soorten hoorders. Dat betekent niet, dat er een op de vier gelooft. Dat is niet de bedoeling van deze gelijkenis. De hoorders worden in vier *klassen* ingedeeld om te laten zien: zo gaat het bij het uitstrooien van het zaad. De openbare verachters van het Woord van God worden niet genoemd. Alleen diegenen worden genoemd bij wie de *mogelijkheid* voorhanden is hen te leren. Van deze hoorders van het Evangelie komt het grootste deel om. Hoe zal het dan zijn met de verachters!

De eerste groep hoorders zijn de mensen bij wie een onvoorbereid hart is. Hun hart is niet in staat het Woord Gods in zich op te nemen. Zulke mensen zijn te vergelijken met een vastgestampte grond, een uitgedroogd pad. Helaas zijn er velen van dit soort. Wanneer zij het Woord horen, blijven zij volkomen star en onbewogen, Zij hebben geen enkele aanknopingspunt voor het Woord. Zij zijn onontvankelijk als een stok en een blok. Daarom heeft het Woord geen enkele uitwerking.

Het Woord komt niet alleen in het oor, maar ook in het hart. Het is de aard en de werking van het Woord Gods op de bodem van het hart te vallen en daarop zijn werking te doen. Dat kan het Woord niet laten. Van Gods zijde wordt het Woord in het hart gezaaid. Maar niet ieder hart neemt dit gezaaide woord naar de uitspraak van Jacobus met zachtmoedigheid op. Naar zijn wezen is het Woord Gods een vruchtbaar zaad, maar het wordt niet overal werkzaam. De duivel komt en neemt het weg.

In vers 20 wordt ons duidelijk gemaakt dat er tussen het eerste soort van hoorders en het tweede soort hoorders een onderscheid is. Immers het tweede soort doet vrucht verwachten. Maar de harde korst van het hart is niet genoegzaam verbrijzeld om een vruchtbare voedingsbodem te zijn. Tot deze groep behoren allen, die het Evangelie begerig opnemen, maar spoedig door gebrek aan liefde die tot *volharding* aanspoort, afvallen. Beproeve een ieder zichzelf, opdat de aanvankelijk blakende ijver niet een strovuur blijke te zijn! Want alleen dan, wanneer het Woord het *gehele* hart in beslag neemt en diep wortel schiet, vindt het geloof een niet-uitputtende voedingsbodem!

Wel is de blijmoedige aanneming van het Evangelie te prijzen, waar wij moeten bedenken, dat dan pas iets bereikt is, wanneer het geloof tot een gezonde kracht uitgroeit. Anders moet het ontkiemende plantje verdorren. Deze storing in de groei kan voortkomen uit de ergernis van het kruis.

Zoals het pas in de zomer mogelijk is om de vruchtbaarheid van het land te beoordelen, zo brengt vervolging en kruis de holheid van deze mensen aan het licht, die wel door een bepaalde neiging worden aangezet, maar niet door een ernstig verlangen naar vroomheid zijn gegrepen. Deze mensen zijn wispelturig, ongestadig, mensen van het ogenblik, tijdgelovigen. Zelf menen zij, dat zij het ware geloof bezitten. Een eerbied voor het Evangelie heeft een grote gelijkheid met het ware geloof. Toch zijn zij niet wedergeboren uit het onvergankelijk zaad, dat nimmer zijn groeikracht verliest.

Toch onderscheid zich een tijdgelovige van een openbare verachter. Desniettemin weten wij, dat niemand het water geloof heeft, wanneer hij niet met de *Geest* van het kinschap verzegeld is en nu God met zijn gehele hart als Vader aanroept. Zoals de Geest kan worden verstikt, zomin kan het ware geloof verdwijnen.

In vers 20 toont Jezus ons mensen, die wel bekwaam waren het in hen gezaaide zaad tot wasdom te brengen, wanneer zij het maar niet lieten verderven en ontaarden. Met de *doornen* worden aangeduid: de genietingen van deze wereld, de boze lusten en de hebzucht en de andere zorgen van het vlees. Mattheus noemt behalve de zorgvuldigheden van deze wereld, het bedrog van de rijkdom. Dan zijn de zondige lusten sterker dan het geloof, zodat al de kracht van de hemelse leer verstikken aler deze tot wasdoms is gekomen. Weliswaar zijn de bozen lusten in een mensenhart, alvorens het Woord des Heeren tot een plantje opgroeit, maar zij schijnen bij het opwassen niet oppermachtig. Langzamerhand, wanneer het zaad ontkiemt en vrucht gaat beloven, verkrijgen zij de overhand. Ieder mag wel toezien, dat hij doornen uit Zijn hart ruikt, zal het Woord Gods niet verstikken! Bij ons allen is wel een geheel bos van deze doornen aanwezig. Weinigen komen tot rijpheid. Want nauwelijks een op de tien is erop bedacht deze doornen af te snijden, laat staan ze uit te roeien. Ja, uitgesproken deze grote menigte van doornen, die de traagheid bij ons allen moest uitdrijven, is het voor velen een reden om de handen maar in de schoot te leggen. Zo wordt ons het bedrog van de rijkdom genoemd om op onze hoede te zijn voor zijn valstrikken!

Alleen diegenen vergelijkt de Heere met een *vruchtbare aarde*, die niet alleen vast zijn ingeworteld, maar die ook alle voor de groei schadelijke invloeden overwinnen. De tegenwerping: niemand is geheel vrij van de doornen, houdt geen stand. Immers het gaat hier niet over de vraag, of een *volkomen* geloof mogelijk is, maar Christus wijst slecht aan in welke mensen het woord vruchten draagt. Ook wanneer de vrucht slechts matig is, wordt toch ieder, die zich niet van de rechte verering van God afwendt, tot de goede en vruchtbare aarde gerekend. Onze taak is de doornen uit te roeien. Wanneer er ondanks onze inspanning tocht een rest blijft, zal toch een ieder zich inspannen deze in zich te doden, opdat het zaad niet gehinderd worde'. Tenslotte erkent de Heere in Zijn goedheid ook degenen, die dertigvoud vrucht dragen voor de Zijnen. Wij hebben niet op hen neer te zien, aangezien God hen geplant heeft, hij en met de anderen, die meer vruchten voortbrengen.

Na deze geestelijke zetting in de Schrift willen wij ons tot de laatste groep hoorders wenden in die zin, dat wij ons beperken tot het *ware* geloof, zoals dat ons in de Schrift wordt geleerd, door Calvijn diep en breed uit de Schrift is verklaard in zijn commentaren, in zijn preken en niet te vergeten in zijn institutie.

Wanneer wij in de eerste plaats ons tot de Schrift wenden en vragen: wat is geloof in de Bijbel?, dan treft ons, dat het geloof der mensen een reactie van de mens is op *de actie* van God. Deze theocentrische visie is voor de Schrift bepalend. De *anthropologie* (beschouwing van de mensheid) in de Schrift is bepaald door God zelf, namelijk: 'In Uw licht zien wij het licht'!

In het Oude testament treft het ons, dat de collectieve verbanden heel sterk zijn en dat de gemeenschap bepalend is voor het geloof. Hoezeer het geloof ook toen vrucht is geweest van de openbare daden van God (denk aan Abraham) de individuele geloofsuitingen worden meer en duidelijker naarmate de persoon uit de gemeenschap naar voren treedt. In het oude Testament is geloven: vrezen en vertrouwen. Deze twee staan soms tegen over elkaar, soms naast elkaar en vloeien ook in elkaar over.

De staande term voor het geloven is de Heere *vrezen*. Het zelfstandig naamwoord 'geloof' of 'vreze Gods', komt maar een enkele keer voor in de Bijbel, zoveel temeer echter de actieve vorm, het werkwoord: 'vrezen', 'vertrouwen' en 'geloven'. Het is *ethymologisch* (zoekend naar de juist betekenis van het woord) een opvallende zaak, dat bij de vele werkwoorden die in het Oude Testament gebruikt worden om de *verhouding* met God kenbaar en duidelijk te maken. Het griekse werkwoord '*pisteuein*' (geloof hechten aan / vertrouwen hebben in) is de vertolking geworden van de vele werkwoorden in het Hebreeuws.

Keiser stelt in 'Theologisch Wortebuch' een uitvoerig onderzoek in naar de betekenis van al deze Hebreeuwse woordstammen. In een exposé over het Hebreeuwse woord '*aman*' laat hij de betekenissen van alle zijden van *aman* zien. Hoe interessant ook, het voert te ver hiervan u een redelijke samenvatting te geven. Maar de conclusie is, dat '*aman*' inderdaad het diepste wat het Oude Testament vertolkt over het geloof, weergeeft en al de betekenissen van de andere Hebreeuwse werkwoorden in zich opgenomen heeft.

Daarom is het geen verarming, wanneer het Nieuw Testamentische '*pisteuein*' zich aansluit bij het Oud Testamentische '*aman*'. '*Aman*' moge dan kwantitatief het minst voorkomen, kwalitatief draagt het alles mee. Het betekent: 'God voor betrouwbaar houden', 'tot God amen zeggen', 'de betrekking waarin God Zich tot de mens stelt erkennen', 'zich in betrekking stellen'. De wederkerige betrekking van God en mens behoort tot het wezen van het geloof. Gaat het om Gods eis en gebod, dan is geloof erkenning van deze eis en gehoorzaamheid aan het bevel van God. Gaat het om Gods belofte (bijvoorbeeld aan Abraham in Gen. 15:6) dan betekent het: 'erkenning van deze belovende God' en 'het toekennen aan God van de macht om deze belofte te verwerkelijken' en 'het eren van God als de machtige Heere'.

Deze verhouding van God en mens is absoluut. God wil van Zich uit, de betrekking met de mens herstellen. Zijn machtsopenbaringen, Zijn wonderkracht, Zijn liefdesgezindheid, Zijn vastheid en trouw in Zijn verhouding, zijn verwerkelijking van Zijn Raad en zijn erop uit geloof te wekken bij het volk. Daarom gaat het in het geloven om 'God als *God* te erkennen' met uitsluiting van alle andere concurrerende machten en afgoden.

Daarom is *niet* geloven: 'van God afvallen en het verbond verbreken'. Deze uitsluiting van andere goden geeft een *intensivering* van de verhouding tot God. Immers de profeet roept: (Jesaja 43:10) opdat gij weet (dat er geen andere God is) en gelooft. In deze volstreckte binding aan God is de liefde met alle gevoelsaffecten, is de gehoorzaamheid en is de vreze. Van het Hebreeuwse basiswerkwoord '*aman*' (steunen) is het werkwoord '*he'emin*' afgeleid, dat kan worden vertaald met: geloven, vertrouwen stellen, vast, zeker achten, getroost zijn, vol vertrouwen, zeker zijn. Daarom is '*he'emin*' in het Oude Testament: de geloofsbetrekking, die de gehele mens, zowel in zijn houding naar buiten als ook in zijn innerlijk leven omvat.

De afleidingen van *'aman'* worden nooit gebruikt om de verhouding tot de andere Goden aan te duiden. *'Batach'* en *'chasah'* worden daarvoor wel gebruikt. Van lieverlee veranderen de woorden *'batach'*, *'chasah'*, in de betekenis van *'aman'*: de *persoonlijke* verhouding met de Heere, met uitsluiting van al het andere. Diverse nuanceringen in andere werkwoorden zoals: 'zich zeker voelen', 'toevlucht zoeken', 'tot God vluchten', 'gespannen wachten op de Heere', 'hopen op licht en goddelijkheid', worden in hun wortel samengevat in het *'pisteuein'* van de Septuaginta en het Nieuwe Testament. De diepste *diepten* van dit geloof wordt blootgelegd in de psalmen. De grootste *spanningen* in het hart worden blootgelegd in de woorden: 'hoop op God, want ik zal Zijn Naam nog loven'. 'De Heere verwachten' wordt de staande term voor de vromen in onderscheid van de goddelozen.

Dit rijk genuanceerde en levende van het Oude Testament wordt bij de Rabbijnen verengd tot 'gehoorzaamheid aan de Wet'. De 'Wet waarnemen' en 'God vertrouwen' is hetzelfde. Daar zijn wel allerlei momenten vanuit het Oude Testament aanwezig, toch is er onderscheid. De geschiedenis schijnt bij de Rabbijnen te zijn stil gelegd. De uitverkorenheid van het volk komt met de versteende traditie op de voorgrond. De hoop wordt *supranatureel* (bovennatuurlijk) en *eschatologisch*. Het gericht wordt eveneens een eschatologische, forensische actie, dat zich niet meer in de geschiedenis voltrekt. De Messias wordt een eschatologisch figuur. Het vergeldingsgeloof wordt individueel toegepast en is een verdienste geloof geworden of beter gezegd: verworden. Genade en gericht vallen uit elkaar. De genade is de *clementie* (welwillendheid), die over de enkele overtredingen heen ziet. De rechtvaardige behoeft niet de genade, alléén de bekeerde ontvangt deze! De rechtvaardige staat op zijn eigen verdienste.

In het Nieuwe Testament heeft *'pisteuein'* de betekenis van: 'zich verlaten op' of 'geloof schenken aan'. Wij komen *'pisteuein'* tegen in de normale Griekse constructies Heel vaak *'pisteuein-eis'*, dat noch in het Grieks, noch in de Septuaginta gebruikelijk is. Het is: 'geloven op de Heere'. Het is niet gelijk aan het hebreeuwse 'le' of 'be'. Het is een eigen Nieuw Testamentische uitdrukking. *Pisteuein-ein* is vertrouwen. *'Pisteuein-eis'* is gelijk aan *'posteunein-hoti'* voor 'geloofwaardig', voor 'waar houden', dus geloven dat Jezus is opgestaan. Bij Johannes wisselen *'pisteuein-eis'* en *hoti* steeds. Soms is *'pisteuein-eis'* gelijk aan 'epistrophein-epi' of pros: bij de bekering van heidenen of joodse godsdienst tot het christelijk geloof.

'Pistis' heeft de dubbele betekenis van 'trouw en vertrouwen'. *'Pistos'*: 'getrouw en vertrouwende'. Bij *'pisteuein'* geldt: 'de woorden Gods geloven', de Schrift, gelovende alles wat in de wet en de profeten geschreven is. Dat is: Mozes en de profeten, ook de woorden van de engel, en ook Johannes de dooper geloven. Jezus en Zijn Woord geloven betekent hetzelfde. Verder betekent *'pisteuein'*: 'gehoorzamen, zich onderschikken' (Hebr. 11). Veel wordt er gesproken van de gehoorzaamheid van het geloof. Verder het vertrouwen (zoals bij Sara) dat God Zijn woord vervuld. Ook te zien in Zijn wondermacht: 'Vrees niet geloof alleen'.

Met dit vertrouwen is de hoop gebonden. Op hoop tegen hoop geloven. Het is een vaste grond der dingen die wij hopen en bewijs der zaken die wij niet zien. Verder uit het zich in lijdzaamheid ('met lijdzaamheid lopen de loopbaan die is voorgesteld'. *'Elpis'* (hoop) en *'hupomone'* (volharding) behoren bijeen (2 Thess. 1 vers 4). Ook de *'pistis'* (geloof) met de *'makrothumia'* (geduld of lankmoedigheid). Er is sprake van de *'pistis* van de *'hegeomai'*, dat is het geloof (trouw van de voorgangers. Daartegenover staat de *'apistia'* en *'apistein'* (Hebr. 3: 12): een boos, ongelovig, ontrouw hart). *'Pistis eis'* is 'aannemen van de christelijke verkondiging', het heilsgeloof. Ook is het: 'geloof schenken', gehoorzamen, vertrouwen, hopen. Maar voor alles betekend het: 'aannemen van de verkondiging'.

Dit geloof is uit het gehoor. Het erkent eerst Gods bestaan. 'Immers die tot God komt moet geloven, dat Hij een beloner is die Hem zoeken'. Het is geloof aan of in God, of Christus, dat gepaard gaat met de bekering van de afgoden en het dienen van de ware levende God.

De inhoud van het Christelijk geloof

We zien hier de woorden: '*homologeïn*' (hetzelfde zeggen) en '*pisteueïn*' als synoniemen: geloven en belijden. Jezus is de Heere (Kurios), met het wonder van de opstanding uit de doden. (1 kor 15:11). Jezus is gestorven om onze zonden en opgewekt tot onze rechtvaardigmaking. Maar ook Jezus en Zijn vernedering en verhoging (Fil. 2). En verder de volgende Bijbelteksten: 'Jezus is de Christus, de Zoon van God' (Joh. 20 vers 31); 'Dat Ik van God ben uitgegaan' (Joh. 16 vers 27 en 30); 'Dat Gij Mij gezonden hebt'. (Joh. 11 vers 42); 'Dat Ik in de vader ben' (Joh. 11 vers 10).

'Wij hebben geloofd en bekend de liefde'. 'Indien wij geloven dat wij met Christus gestorven zijn, zo geloven wij ook dat wij met Hem zullen leven'. '*Pisteueïn-eis*' komt voor in de verbinding met Jezus Christus, Zoon van God, Zoon des Mensen. Het geloof in Christus is onmiddellijk verbonden met Zijn daden. Hij is een Kurios voor mij. Deze Kurios is er alleen in het '*kerugma*' (in de verkondiging). God heeft met Zijn daden in Christus tegelijk ingezet in het toe vertrouwen aan Hem (*de logo tes katallages*). Het geloof aan de '*kerugma*' en de daardoor bemiddelde persoon is onafscheidelijk. Het is een persoonlijk verhouding. Het is ook een gemeenschap. Het is ook voor Hem lijden, Het is ook Zich in Hem verheugen!

Verder wordt er gesproken van de *mate* des geloof. De zwakheid, de kracht, de volheid, het overvloeien, het werk, de eenheid en de liefde des geloofs. Paulus verkondigt nu het geloof (*fides quae*) dat hij eertijds vervolgde. Geloof is ook norm, principe bijvoorbeeld tegen over de wet. Er is sprake van komen tot het geloof. (zelfstandig grootheid). Paulus spreek van een wet des geloofs. Dan wordt het Christendom, Christen zijn, Christelijke boodschap, leer. In Timotheus is sprake van de verborgenheid des geloofs (*fides quae creditur*). Verder de verbinding van '*psitis*' (griekse woord voor geloof) en '*kala didaskalia*' (goed onderwijzen), afvallen van het geloof, schipbreuk lijden in het geloof, strijden voor het geloof. Evenals '*pistis*' heeft ook het woord '*pistueïn*' zich gedifferentieerd.

Het kan zin hebben om als overgang naar de behandeling van Calvijn aandacht te schenken vooral aan het Evangelie naar Johannes. Immers meer dan ergens anders wordt er door Johannes de aandacht op gevestigd, dat wie in Christus gelooft, het eeuwige leven heeft, dat hij uit de dood het leven is overgegaan, dat hij niet geoordeeld wordt. Alleen dit geloof verkrijgt heil. Het gaat bij Johannes niet zozeer over de tegenstelling *werken* (*erga*) als het *geloof* (*pistis*) als wel over het *leven* (*zoë*). Het leven van deze wereld is maar een schijnleven. Is een leugen. Daarom gelooft de wereld niet! Paulus kampt voor de toegerekende gerechtigheid (*dikaïosune*), Johannes voor de ware leven (*zoë*). Paulus moet zich aan de weerstrevige Joden legitimeren.

Daarom is Jezus woord voor hen *paroisia* (tegenwoordigheid) en wordt duidelijk voor hen die geloven. Daarom moeten de Joden zich van de leugen tot de wereld bekeren en hun maatstaven afleggen, alle zekerheden laten varen en tot Jezus komen De primaire zin van het geloof bij Johannes is dan ook: afkeer van deze wereld, afkeer van zichzelf, en een wending tot God in Christus. Het blijkt dat de Joden niet kunnen geloven om dat zij de eer van mensen zoeken en daarin hun wereld opbouwen, maar zij zich niet bekommeren om de eer van God. In plaats van het hemelse brood, verlangen zij naar hun wereldse brood. Zij verdragen niet de doorbreking van de door de wet vastgestelde levensvorm. Om in Christus te geloven moet men uit de waarheid zijn, uit God geboren zijn, en moet men tot de Zijnen behoren om te kunnen geloven.

Het geloof is een gave Gods en een wonder, een los gemaakt zijn van de verbanden van deze tegenwoordige en voorbijgaande wereld. Zij zijn uit de wereld uitverkoren. Maar de ergernis is dat Jezus (logos) vlees (sarx) geworden is.

Geloven en kennen.

Geloven is een blijven in het van Woord van God. Aan het blijven in het Woord en in Christus wordt het erkennen en kennen van de *waarheid* verbonden. '*Ginosko*' (weten) is niet een concurrerende factor met '*pistenein*' (geloven). Naar hun object vallen zij samen. Dat de Vader Jezus gezonden heeft, wordt geloofd en beleefd. Dat zijn leer van de Vader komt, weet zowel het geloof als het kennen. Het kennen van de wereld is hetzelfde als het geloof in Hem, die de waarheid is. Wanneer geloven en kennen bij elkaar staan, is het *geloven* als de heenwending te verstaan en het *kennen* als de voortgaande groei van het geloof, waardoor het steeds tot een duidelijker kennen komt. Maar ook omgekeerd komt het voor, dat geloven volgt op het kennen. Beide is waar. Het is dus geen aanvang en eindstadium. Daarom verwerping van de gnostische onderscheiding van de mensen van de '*pistis*' (geloof) en de '*gnosis*' (kennis)! Maar het kennen komt niet boven het geloof uit. Het kennen kan het geloof nooit achter zich laten. Elk kennen dat in het geloof begint, en blijft ook in het geloof, maar het geloof zal ook wel een kennen worden. Dat kennen is een *gelovende* kennen. In het kennen klimt het geloof tot zichzelf. Het kennen is der halve een structuurmoment in het ware geloof. In de verbinding van de Zoon tot de Vader, wordt immers van kennen gesproken. Tot deze kennis komt de geloofskennis op aarde nooit. Het blijft kennis van het geloof. Het wordt hier op aarde niet '*gnosis*' (het kennen van God). Wanneer het geloof overgaat in kennen, wanneer het gaat in vervulling, dan is alleen de kennis overgebleven.

Vooral dit laatste is van grote betekenis. Immers bij Calvijn speelt niet alleen de tegenstelling wet-geloof, werken - genade, gerechtigheid Gods - eigen gerechtigheid van de mens, maar ook en vooral in zijn strijd met Rome de diepe vraag: Wat is nu eigenlijk geloof? Dan is bekend dat Calvijn juist op dit punt helderder is dan Luther en mogelijk ook rijper en meer samenvattend is, zich niet op een punt concentrerend, maar steeds dieper gravend in de Schrift.

Wanneer Calvijn in boek 3 van zijn institutie een andere bepaling van het geloof zoekt te geven, is het onmiskenbaar, dat voor Calvijn het geloof allereerst *kennis* is. De woorden: '*Cognitia*' of '*notitia*' (kennis), terwijl in dit verband ook de term '*persuasio*' (overtuiging) voor komt. Calvijn omschrijft als volgt: 'Het geloof is een vaste en zekere kennis (*cognitia*) van Gods welwillendheid jegens ons, welke gegrond op de waarheid van de genadige belofte in Christus, door de Heilige Geest aan ons verstand geopenbaard en in ons hart wordt verzegeld'. (III,2,7). En ook het geloof is een kennis (*notitia*) van Gods goedgunstigheid jegens ons en een vaste overtuiging (*persuasio*) van zijn waarheid. (III,2,6) In deze overtuiging heeft de geloofskennis een vaste grondslag: het fundament van deze kennis is een vaste overtuiging van de waarheid Gods (III,2,6). Ook elders b.v. in zijn commentaren keert telkens weer de omschrijving van het geloof door *cognitia*, *notitia* of *persuasio* terug.

Dat het geloof voor Calvijn een zaak van kennis is, staat vast. In het geloof of geloven ziet hij een ken-acte. Moet men hieruit concluderen dat het geloof een ken-acte is in de intellectualistische zin van het woord? Allerm minst! Immers wat bedoelt Calvijn als hij het woord *cognitia* gebruikt? In de eerste plaats is te rekenen met Calvijns afweer van de *fides implicita* (het ingewikkeld geloof) bij Rome. Hij verwijt de scholastiek dat zij door alleen God het object van het geloof te noemen, Christus verborgen heeft, door als het ware een gordijn voor Hem te schuiven; waar nog bij komt dat zij het verschijnsel van een ingewikkeld geloof heeft uitgedacht. Dit verschijnsel begraaft niet slechts het ware geloof, maar verwoest het ook geheel en al. Calvijn vraagt: 'Is dat soms geloven: niet te begrijpen, als gij u gevoelen maar gehoorzaam aan de Kerk onderwerpt?'

En hij antwoordt: niet onwetendheid, maar in *kennis* is het geloof gelegen, en wel niet alleen kennis van God, maar ook van de goddelijke wil' (III,2,2) Calvijn schrijft: 'Immers wij begrijpen de weg der zaligheid niet dan uit dat wij bereid zijn alle waarheid te omhelzen al wat de Kerk voorschrijft, of dat wij de taak: te onderzoeken en te leren kennen, aan haar overdragen, maar wanneer wij erkennen, dat God ons een genadige Vader is door de verzoening, die door Christus is geschied en dat Christus ons is gegeven tot rechtvaardigheid, heiligmaking en leven. Door deze kennis en niet door de onderwerping van ons gevoelens, verkrijgen wij de toegang tot het koninkrijk der hemelen'. (III,2,2)

Wij verstaan, waarom Calvijn zo heftig opponeert tegen de *fides implicita* van de roomse kerk. De zaligheid van de mens is ermee gemoeid. Door het verzinsel van het ingewikkeld geloof gaat het volk ten gronde, omdat het geen kennis heeft. En zonder kennis is er geen zaligheid. 'Het geloof is gelegen in de kennis van God in Christus niet in de eerbied voor de kerk' (III,2,3) zo leert Calvijn. In zijn commentaar op Jesaja 43:10: 'Opdat Gij het weet en verstaat, dat Ik dezelfde ben, en dat voor Mij geen God geformeerd is en na Mij geen zijn zal', tekent hij aan: 'Het ware geloof blijft onderscheiden van lichtgelovigheid, die de oppervlakkigen blindelings meesleurt. En God begiftigt zijn uitverkorenen met kennis en kracht om te oordelen om het ware en valse te onderscheiden. Dan volgt het geloof en de vaste zekerheid, dat men wat van God gezegd is, zonder twijfel aanneemt. Dan ontsteekt het geloof des verstands hoe langer hoe meer licht in het hart. Ja groeit trapsgewijs in de kennis en straalt steeds duidelijker. Dat komt niet uit ons, maar uit de kracht van de Heilige Geest, in zo verre we verlicht zijn'.

Daarop volgt bij dezelfde plaats een felle aanval op de Papisten. Mensen zonder kennis en inzicht, die nauwelijks iets weten van een onbekende God, verklaren zij voor gelovig, wanneer zij maar geloven, wat de moederkerk gelooft. Maar de Heere beveelt niet een onbetrouwbare zaak, maar heeft het geloof verbonden met het verstaan. Men zal nooit het een van het ander mogen scheiden. Bovendien is er geen sprake van geloof, wanneer men niet gelooft aan die God, die de Vader is van de Heere Jezus Christus. Uit al deze uitspraken blijkt, dat het verwijt, dat de '*cognitia*' bij Calvijn puur intellectualistisch verstaan moet worden, onwaar en onbillijk is.

In de tweede plaats verdient de verklaring aandacht die Calvijn zelf de term '*cognitia*' geeft. Calvijn onderscheidt de geloofskennis van ieder ander menselijk kennen, Zij is geen '*comprehensio*', dat wil zeggen: verstandelijke begrijpen. Het object van het geloof valt buiten onze zintuigelijke waarnemingen. Zij is niet een verstaan van de dingen, zoals dit verstaan er pleegt te zijn van de zaken, die onder het menselijk waarnemingsvermogen vallen. (III,2,14). Calvijn verwijst in dit verband naar 2 Cor. 5:16: 'Zij wandelen door geloof en niet door aanschouwen', dat wil zeggen, datgenen wat wij door het geloof begrijpen, is niet bij ons en is verborgen voor onze aanschouwing. In het geloof begrijpen wij, wat zich voor de zintuigen van de mensen verbergt. God kan ons tot nieuwe mensen scheppen, al ontgaat ons de aard en wijze waarop (Commentaar op Joh 3:8,9). Bovendien onttrekt zich het voorwerp des geloofs aan onze bewijsvoeringen en redeneringen.

De zekerheid van de gelovigen rust niet op een *verstandelijk* bewijs, maar is het *overtuigd* zijn van de waarheid Gods. 'De kennis des geloofs (aldus Calvijn) is zoveel hoger, dat het verstand van de mensen zichzelf te buiten en te boven moet gaan, om tot haar te geraken' (III,2,14). Er is geen groter hindernis om tot haar te geraken dan onze eigen aanmatiging, namelijk dat wij steeds verstandiger willen zijn dan ons past, en met duivelse aanmatiging en minachting wegwerpen wat wij met ons verstand niet kunnen doorzien. Alsof het billijk is de onmetelijke kracht van God tot een zo kleine mate van ons verstand te beperken (Commentaar Joh 3 vers 9).

Tenslotte de kennis des geloofs gaat de bevassing die haar bezit zeer verre te boven. 'Ook wanneer het verstand tot haar geraakt is, begrijpt het niet wat het gevoelt; het is overtuigd van wat het niet begrijpt' (III,2,14). Niemand komt door eigen scherpzinnigheid in de hemel, dan die uit de hemel is neergedaald, namelijk de Zoon des mensen, die in de hemel is. De opvaart naar de hemel is de zuivere kennis van God en van Zijn geheimen en het licht van het geestelijk inzicht. Dat is ons natuurlijke mensen, die niet verstaan de dingen die des Geestes Gods zijn, verborgen. Maar door Christus als Godmens krijgen wij als geestelijke mensen deel aan de verborgenheden die Hij ons openbaart. Wij mogen met Hem de hemel ingaan. Hij heeft ons vlees aangenomen om ons deelgenoot te maken van de goederen die Hij heeft. Dan laat Hij ons daarin blikken.

De geloofskennis bij Calvijn is onbegrijpelijk in tweeërlei zin. Zij is onbegrijpelijk, in de zin dat ons menselijk kenvermogen niet in staat is, het voorwerp des geloofs te bevatten. Wij kunnen het niet grijpen met ons denken! Daarvoor is een openbarende daad van God nodig. Op deze zaak legt Calvijn heel sterk de nadruk en wij doen wel daarmee voor onszelf en in de prediking en in de behandeling van de zielen daaraan voortdurend aandacht te schenken, willen wij niet vervlakken tot een geloof, waaruit het mysterie is weggedaan en daarom alleen maar een wortel in de al of niet 'vrome' natuur heeft.

Deze openbarende daad Gods verwerkt kennis, die het verstand zover te boven gaat als de hemel de aarde. Calvijn zegt: 'daar echter de Heere het verborgene van Zijn wil, dat van de eeuwen en geslachten verborgen was, de Heilige geopenbaard heeft, wordt het geloof volkomen terecht herhaaldelijk in de Schrift kennis genoemd' (III: 2, 14). Ook kan hier in het geding gebracht worden 1 Joh 3:2 'maar wij weten,... namelijk dat wij kinderen Gods zijn.

Verder is de geloofskennis onbegrijpelijk in de zin: dat ons menselijk kenvermogen niet in staat is het voorwerp van het geloof te doorgronden, wegens haar onbegrensdeheid naar alle kanten. De liefde van Christus gaat alle kennis te boven. Daarvoor heeft Paulus alle de Heiligen nodig om lengte, en de breedte en diepte van deze liefde te peilen en komt er dan nog niet mee klaar. 'Deze soort van kennis (dus de geloofskennis) gaat alle verstande verre te boven (III,2,14)

Niemand zal met deze enkele citaten voor ogen en wat meer is, met het proeven van de geest waarin dit alles geschreven en behandeld wordt, vol kunnen houden, dat de '*cognitio fidei*' (geloofkennis) bij Calvijn en dor theoretische kennis van een gehele reeks van waarheden is, maar het kennen is van de genade wil van God. En dan niet zozeer een begrijpen van deze genade wil, als wel een volstreekte zekerheid dienaangaande (*certitude*), en een overtuigd zijn daarvan. Calvijn zegt met nadruk: 'de kennis des geloofs is meer gelegen in *zekerheid* dan in het begrijpen (III,2,14).

In de derde plaats laat Calvijn duidelijk aan het licht treden, dat de geloofskennis *zekerheid* met zich meebrengt. Om die zekerheid is het Calvijn vooral te doen. De kennis des geloofs is zeker en vast. 'Het geloof is niet tevreden met een twijfelachtige en veranderlijke mening, evenmin met een duistere en verwarde gedachte; maar het eist een volle en vaste zekerheid, zoals er pleegt te zijn aangaande duidelijk gebleken en bewezen zaken' (III,2,15). Calvijn bedoelt hiermee te zeggen dat het geloof zekerheid heeft aangaan de het *persoonlijk deelgenootschap* aan de genade Gods in Christus. Hij schrijft: 'Er zijn ook zeer veel mensen die Gods barmhartigheid zo opvatten, dat zij daaruit zo weinig mogelijk troost ontvangen'(III,2,15) Zij twijfelen er angstig aan of God hun wel barmhartig is. Dergelijke overleggingen, die ten enenmale ongegrond zijn, bezorgen onze Geest meer onrustige twijfelingen, dan kalme zekerheid. 'Het Bijbelse geloof daarentegen brengt persoonlijke zekerheid met zich mee, waardoor Gods goedheid buiten alle twijfel komt te staan.

Hierom gaat het voornamelijk in het geloof, dat wij niet menen dat de beloften der barmhartigheid, die de Heere biedt, slechts buiten ons waar zijn, maar in ons niet, maar dat wij ze veeleer binnen ons aanvaarden en tot de onze maken'. (III,2,16). Aldus Calvijn. Daaruit ontstaan vertrouwen en vrede.

Sterke nadruk legt Calvijn de persoonlijke heilszekerheid. Zonder haar is men geen echt gelovige. Dat is pas waar geloof, dat zich Gods genade toe-eigent. De apostel kent geen andere gelovigen dan hen die zich voegen bij de schare van de kinderen Gods. (Commentaar 1 Joh .5. 19). Twijfel en onzekerheid is ongeloof, dat het geloof en de belofte met elkaar omver stort (Commentaar Romeinen 4: 16). Het geloof is '*scientia*' (wetenschap) en '*firma certitudo*' (vaste zekerheid).

Weet Calvijn dan niet van twijfel, waardoor het geloof zo vaak geschokt wordt? Ja zeker! 'Voorzeker wanneer wij leren dat het geloof zeker en onbekommerd moet zijn, stellen wij niet een zekerheid voor, die door geen enkele twijfeling geraakt wordt en niet een gerustheid die door geen enkel onbekommerdheid wordt aangevallen; ja veeleer zeggen wij, dat de gelovigen een voortdurende strijd hebben met hun eigen gebrek aan vertrouwen. 'Zover is het vandaan, dat wij hun consciënties in een kalme rust zouden plaatsen, die in het geheel niet door enige beroering zou verbroken worde' (III,2,17).

Ook onze onkunde veroorzaakt twijfel en vrees, te meer daar ons hart van nature tot ongeloof geneigd is. 'Hierbij komen nog de verzoeking, oneindig in getal en verschillend in aard' (III,2,20). Vooral schuldbesef en tegenspoed kunnen het geloof met de ondergang bedreigen. Toch ondanks dit alles, of beter in dit alles, houdt Calvijn staande, dat 'het geloof zich van al die zwarigheden waarmee het omgeven wordt en zo in gevaar schijnt te verkeren, ontworsteld'(III,2,18). Het geloof overwint, omdat het zich wapent met het Woord des Heeren. De wortel des geloof kan nooit uit een godvruchtig gemoed worden uitgeroeid. 'Ja zelfs aanvechtingen door welke het gekweld en vermoeid wordt, lopen uit op de zekerheid van dat vertrouwen'. (III,2,21)

In de vierde en laatste plaats verklaart Calvijn van de Godskennis (*cognitio dei*) dat het een levende en praktische kennis is. Juist omdat zij niet slechts kennis is van Gods bestaan en wezen, maar van Zijn welwillendheid, kan zij ons hart niet koud laten, als God ons in haar niet doet rusten. De beloften Gods worden door de Heilige Geest verzegeld in ons hart. Calvijn verwerpt daarom de roomse onderscheiding tussen '*fide informis*' (dood geloof) en '*fides formata*' (gevormd geloof). Hij noemt dat een dwaze onderscheiding. 'Zij spreken dwaas, wanneer zij zeggen, dat het geloof zijn gestalte krijgt, wanneer bij de instemming vrome gezindheid komt (III,2,8). Ook de instemming berust volgens Calvijn op een vrome gezindheid ('*pia affectio*'). Bovendien het geloof geeft ons deel aan Christus en aan Zijn goederen, waaronder de heiligmaking een van de voornaamste is. Ook hieruit volgt dat het geloof op generlei wijze mag worden losgemaakt van de vrome gezindheid.

Er zit dus volgens Calvijn een *affectief* element in het geloof. Wanneer het geloof verschillende affectieve werkzaamheden voortbrengt, besluit het ook zelf, als een affectief element in zich. De aandoening des harten, die door de kennis des geloofs wordt gewekt, is niet maar een gevolg van het geloof, maar is ook aan het geloof zelfs reeds eigen. Zij behoort tot het wezen des geloofs. 'De instemming zelf (*de assensio*) is meer een zaak van het hart dan van de hersenen en meer een zaak van de gezindheid dan van het verstand' (III,2,8). Nogmaals de instemming berust op een vrome gezindheid. Waarin bestaat nu dit affectieve element? Behoort ook het vertrouwen ('*de fiducia*') hiertoe? Ter beantwoording van deze vraag, diene het volgende: In boek I, hoofdstuk 2, par. 2 van de institutie merkt Calvijn op, dat de '*cognitio dei*' ons onderricht tot vrees en eerbied. Maar dat niet alleen. Omdat God de bron en oorsprong van alle goed is, wordt daaruit het verlangen geboren Hem aan te kleven en op Hem te vertrouwen. Het wordt te lang om deze gehele paragraaf te citeren.

Maar duidelijk blijft door alles heen, dat de vrees en vertrouwen de voornaamste aandoeningen zijn, die de kennis Gods in ons oproept. 'Zuivere en ware godsdienst is' zegt Calvijn 'het geloof verbonden met de ernstige vrees Gods (I,2,2). In dit verband merkt Calvijn op, dat veel mensen God eren maar dat weinigen Hem vrezen.

Dus beide vrees en vertrouwen, beantwoorden ook aan de tweevoudige relatie, waarin God Zich tot de gelovigen stelt, namelijk die van de Heere en Vader. Want God heeft in Zich eerbiedwaardigheid van een vader en van een Heere (III,2,26). Dit vertrouwen (*'fiducia'*) is zelf de voornaamste affectus van het hart. Is dan de *'fiducia'* geen wilsacte? Jazeker, maar *'affectus'* (gevoel) en *'voluntas'* (wil) zijn voor Calvijn zeer nauw aan elkaar verbonden en aan elkaar verwante begrippen. *'Affectus'* is de aandoening van het begeervermogen in de uitgebreidste zin van het woord. Zo is de *'fiducia'* in de *'fides'* (geloof) begrepen. Daarom kan Calvijn de *'fides'* laten afwisselen met de *'fiducia'*, en ook omgekeerd aan de *'fides'* werkzaamheden toeschrijven, die synoniem zijn van vertrouwen.

Bovendien verklaart hij uitdrukkelijk, dat de *'fiducia'* een element des geloofs is. Hij schrijft: 'En ook is het niet genoeg, dat het verstand door de Geest Gods verlicht is, indien ook niet het hart door Zijn kracht versterkt en gesteund wordt. En op dat ganse terrein dwalen de scholastieken af, die bij de beschouwing van het geloofde blote en eenvoudige toestemming uit de kennis aangrijpen, met een voorbijgaan van het vertrouwen en de gerustheid des harten. Dus is het geloof op beide manieren een gave Gods, zowel daarin, dat het verstand van de mens gereinigd wordt tot het smaken van Gods waarheid, als ook daarin, dat het hart in die waarheid bevestigd wordt (III,2,33).

We kunnen dus concluderen, dat al definieert Calvijn dat het geloof als *'cognitio'*, de *'fiducia'* toch voluit de haar toekomende plaats ontvangt en tot het wezen des geloofs wordt gerekend. Welke betekenis nu heeft de *'fiducia'* voor het wezen van het geloof? Ten eerste maakt de *'fiducia'* zoals reeds gezegd, het geloof tot een levende en praktische kennis. In de tweede plaats ontleent de *'cognitio'* aan de *'fiducia'* ook haar zekerheid. Als *zettel* van het geloof noemt Calvijn nu eens het verstand, dan weer het hart. En als oorzaak van het geloof de ene keer uitsluitende de verlichting van de geest, het verstand, terwijl hij een andere maal alleen spreekt van de ingriffen en schrijven in de harten. Handelt hij echter opzettelijk van de oorsprong van het geloof in III,2,7: 'de *'cognitio'* wordt door de Heilige Geest aan ons verstand geopenbaard en in ons hart verzegeld'.

Deze verlichting *'illuminatio'* is nodig, omdat ons verstand verduisterd is door de zonde. Zonder haar komen wij niet tot de kennis van Gods wil jegens ons en van de hemelse verborgenheden. Deze verlichting is echter zonder meer niet voldoende. 'Datgene wat het verstand in zich opgenomen heeft, moet in het hart zelf overgoten worden. Immers niet wanneer het bovenin de hersenen zich bevindt, is door het geloof aangenomen, maar wanneer het diep in het hart zijn wortelen geschoten heeft'.

En: 'indien waar is, dat de verlichting het ware verstand van de Geest is, dan blijkt in zulk een versterking des harten veel duidelijker haar kracht, in zoverre namelijk, als het gebrek aan vertrouwen des harten groter is dan de blindheid van het verstand en het moeilijker is het hart ter rusten met gerustheid, dan het verstand met kennis te vervullen (III,2,36). Vandaar ook dat de Heilige Geest de Geest der *verzegeling* is. Als zodanig verzegelt Hij in ons hart die beloften, waarvan Hij de zekerheid eerst in ons verstand heeft ingedrukt. Calvijn bedoelt dus te zeggen, dat de verlichting van het verstand op zich zelf ook reeds zekerheid meebrengt, maar die is onvoldoende. Ons hart is aan twijfelingen onderhevig. Het is wantrouwend. Daarom moet het vast gemaakt worden, versterkt en gesteund door de kracht van de Heilige Geest. Het hart moet met onwankelbare zekerheid en vaste gerustheid worden toegerust. De zekerheid der kennis moet in de harten gegraveerd worden. Zo wordt *'fiducia'* haast synoniem met *'certitudo'*. Calvijn spreekt van *'certitudo fidei'* (zekerheid van het vertrouwen).

In de derde plaats moet hieraan toegevoegd worden, dat (zoals wij al eerder hebben gezien) deze *'certitude'* de kern van het geloof uitmaakt en niet er slechts een min of meer toevallige eigenschap van is. Zo kan Calvijn zeggen dat 'de stevige, standvastigheid des harten het voornaamste stuk of deel des geloofs is'. (III,2,33) 'In het hart wortelt het geloof'. (III,2,21). Zo wordt ook duidelijk waarom Calvijn zegt, dat de instemming van het geloof meer een zaak van het *hart* dan van het *verstand* is.

Komt het dan toch minder op de kennis aan? Dit is een illegitieme tegenstelling bij Calvijn, omdat de toestemming (*'de assensus'*) de daad waardoor wij de Goddelijke welwillendheid *'benevolentia divina'* ons toe-eigenen, meer wils- dan verstandsdaad is. Want de *'assensus'* komt niet tot stand door redelijk overleg, maar door de verlichting van ons verstand en een onmiddellijk daarmee gepaard gaande beweging van onze wil. En deze *'assensus'* is onmiddellijk gevolg van de innerlijke zekerheid. De *'assensus'* wortelt derhalve in de wil. De persoonlijke gemeenschap met het evangelie komt alleen tot stand door een wilsdaad namelijk door het vertrouwen. In dat vertrouwen grijpen wij het gekende aan om er in te rusten.

Calvijn ziet dus in het geloof de *onwrikbare zekerheid*, dat men persoonlijk het voorwerp van Gods genade is in Christus. Nu is de zekerheid een toestand van ons bewustzijn, en daaruit vloeiende toestemming van *'acte'* van ons verlicht verstand. Daarom is het geloof in formele zins- en kernacte. Maar materieel gaat het geloof daarin niet op. Want achter de toestemming ligt een werking van de Heilige Geest, zowel op ons kennis op ons vermogen om te begeren. De Geest verlicht ons verstand en buigt onze wil. Hieruit wordt de zekerheid in ons geboren. Bovendien is de kennis des geloofs nooit los te denken van ons hart. Zij wortelt in het hart.

Wanneer wij dit nog maar summier gehouden vergezicht op ons laten inwerken, voelen wij ons uitgetild boven veel vroegere en latere door de scholastiek aan de orde gestelde vragen. Immers bij Calvijn is het hart der zaak, de *kennis Gods* in de meest levende zin van het woord. Daarbij is het ons opgevallen, dat (aangezien het hoofdbestuur ons verzocht enige aandacht te schenken aan de *'gratia praeparans'*), dat Calvijn bijzonder weinig aandacht besteedt aan de z.g. voorbereiding tot het geloof. Wel spreek hij meermalen over het begin van het geloof in zijn eerste werking. Om dit beter te verstaan, moeten wij een ogenblik aandacht vragen voor de verhouding van geloof en wedergeboorte bij Calvijn.

Onder *wedergeboorte* verstaat Calvijn niet de verbetering van een deel, maar de vernieuwing van de gehele menselijke natuur. In ons is alleen maar zonde. Tegenover algeheel bederf, staat algehele vernieuwing. In zijn commentaar op Joh. 3 zegt Calvijn daarvan machtige dingen. De verleiding is groot hier uitvoerig te gaan citeren. Maar dat kan niet. Wel wijst hij (en wij hebben ons dit als theologen aan te trekken) op de onvruchtbaarheid van de studie van het Schriftgeleerden. Men piekert zijn leven lang over diepe geheimen, maar wat de echte bekering tot God, het geloof, dat van het heil zeker is, en de onderwijzing in de vroomheid, weet men even weinig van als een herder van de sterrenkunde. Men is gericht op problemen, maar de grondnotitie weet men niet. Deze mensen laat God evenals Nicodemus struikelen over een grashelm. Alleen als geestelijk gezinde mensen komen wij in het Koninkrijk van God.

Bij Joh 1: 12 'zovelen Hem aangenomen' tekent hij aan: 'Wanneer het geloof ons het nieuwe leven van het kindschap Gods en wanneer God ons het geloof in het hart schenkt, is het duidelijk, dat Christus ons de genade van het kindschap niet vanuit de verte aanbiedt met de vraag, of wij deze al of niet willen, maar legt Hij deze als een geschenk in onze hand. Niemand komt uit de wil des vleses tot het geloof, maar alleen door een geboorte uit God.

God keurde ons zijn liefde waardig, toen wij dood waren door de zonden en de misdaden. Het macht ontvangen is niet een 'bekwaamheid', die ongebruikt kan blijven maar de door Christus geschapen bekwaamheid voor het kindschap. God maakt ons bekwaam om deel te hebben aan de erfenis der heiligen'.

Deze genade wordt ons deel door het geloof. Door het geloof wortelen wij in Christus. Deze eer komt ons op geen enkele wijze toe dan in zo verre wij leden van Hem zijn. De gewone weg om tot het geloof te komen is: Christus biedt zichzelf door het evangelie aan en wij nemen Hem aan door het geloof. Daarmee is het geloof niet uit de mens verklaard, maar uit een geestelijke geboorte uit God. De mogelijkheid dat iemand gelooft, zonder uit God geteeld te zijn, ontkent de evangelist. Het geloof is een gave Gods. Opvallend is hier zegt Calvijn de volgorde volgens welke de wedergeboorte aan het geloof voorafgaat, terwijl de wedergeboorte veel eer een werking van het geloof is en daarom op de tweede plaats behoort. Vooral deze laatste zin moeten wij niet over het hoofd zien. Toch zo vervolgt Calvijn stemmen beiden overeen.

Enerzijds ontvangen wij door het geloof het onvergankelijk zaad, waardoor wij tot of in het nieuwe onvergankelijke leven worden wedergeboren. En toch is het geloof zelf reeds een werk van de Heilige Geest, dat alleen in de kinderen Gods woont. Derhalve is in verschillend opzicht het geloof een deel van onze wedergeboorte en de intrede in het koninkrijk Gods, zodat Hij ons onder Zijn kinderen telt. Want wanneer de Geest onze geest verlicht, behoort dat reeds tot onze vernieuwing. Op deze wijze ontspringt het geloof uit de wedergeboorte als uit zijn bron. Maar aangezien wij dat juist door dit geloof Christus aannemen, die ons door de Heilige Geest heiligt, wordt het geloof het begin van ons kindschap genoemd. Let erop dat Calvijn hier wedergeboorte en kindschap naast elkaar afwisselend gebruikt.

Maar zo gaat hij voort, er is nog een tweede gedachtegang, die helderder is. Wanneer de Heere ons het geloof inademt, wederbaart Hij ons op een verborgen wijze. Zodra wij echter met het geloof begiftigd zijn, ontvangen wij met een levende bewuste ervaring, niet alleen de genade van het kindschap, maar ook het leven en de gave van de Heilige Geest. Want terwijl het geloof Christus aanneemt, brengt het ons op het standpunt van de persoonlijke ervaring. Dan beginnen wij pas na het geloof kinderen van God te zijn. Wanneer echter de vrucht van het kindschap bestaat in het erven van het eeuwige leven, dan schrijft de evangelist anderzijds ons gehele heil aan de genade van Christus toe.

Ik geloof Calvijn geen onrecht te doen, wanneer ik als zijn inzicht stel, dat wij door het geloof wedergeboren worden, waarbij echter in acht is te nemen, dat zodra het gaat over de oorsprong van het geloof bij de wedergeboorte als een deel van het geloof, beziet en als een bron of baarmoeder van waaruit het geloof blijft voortkomt en blijft voortkomen. Ik meen in alle bescheidenheid dat ons in het algemeen gezien, het geestelijk vermogen ontbreekt om deze geweldige diepten van de wedergeboorte en het geloof in alle verbanden te handhaven. De gevaren die ons bedreigen zijn of een steeds opnieuw herhalen van de eerste beginselen van het geloof of een geloof waarbij de diepe wortelen van de Heilige Geest niet aanwezig zijn. Dit is onder andere een zaak van biddend studeren en studerend bidden. Maar vooral een erkenning van (weer in het algemeen gesproken) een geestelijke armoede, waarover wij ons voor God en de gemeente te schamen hebben. Deze zaken te signaleren is onze plicht en roeping. Wij zijn het aan God en de gemeente verschuldigd het geloof in zijn wortel en vrucht de gemeente te preken. In de wederbarende daden Gods is het geloof met het nieuwe leven in zijn wortels gegeven.

Het valt niet te ontkennen dat in de Dordtse Leerregels de wedergeboorte als bron van het geloof sterk naar voren komt. Hier spreken van een noodlottige verschuiving van het geloof naar de wedergeboorte of naar het vrome wedergeboren subject is stellig onbillijk en onwaar! Het front van de strijd tegen de remonstranten lag tegen het geloof geheel uit God of geheel of ten dele uit de mens. Daarom zijn de leerregels gemeten aan de maat van Calvijn stellig Calvinistisch te noemen. Een andere vraag is of daarin de gehele Calvijn doorklinkt. Ik meen dat dat niet de bedoeling geweest is van de opstellers, maar dat zij niet anders gedaan hebben dan een andere verklaring te geven op bepaalde punten, waarover geschil gerezen is.

Willen wij dan ook de gehele Calvijn, dan is het altijd weer nodig dat wij tot hem terug gaan en zo leerlingen worden en blijven van de Heilige Schrift in de meest uitgebreidste zin van het Woord.

Het enige wat ons rest is om na te gaan in welke zin Calvijn belangstelling had voor de voorbereidingen op het geloof of de wedergeboorte. En in welke zin de Dordtse synode daarop heeft gereageerd. Zoals gezegd heeft Calvijn geen of heel weinig aandacht voor deze zaken. In zijn verklaringen van de Evangelieën bij de verklaring van de wonderen spreekt hij vaak van het eerste begin. Bij Jesaja 43 vers 10: 'opdat gij het weet en Mij gelooft en verstaat, dat Ik dezelve ben, dat voor Mij geen God geformuleerd is en na Mij geen God zal zijn. Hier zegt hij letterlijk: 'de profeet toont in deze plaats aan dat er een *zekere voorbereiding* is tot het geloof, door middel waarvan God eerbied voor Zijn Woord scheidt. De aanvang van het geloof is *ootmoed*, waardoor wij onze zinnen aan God gevangen geven. Doch omdat wij de voorgestelde leer niet met de nodige zekerheid aanneem, sterkt God ons door bewijzen uit de ervaring, opdat wij grondig geloven'. Zo bericht Johannes hoe hij en Petrus de Schrift geloofden toen zij in het graf zagen de tekenen van Christus opstanding (Joh 20:8). Zo ook dat de discipelen in Christus leerden geloven, toen in vervulling ging, wat zij uit Zijn mond vernomen hadden.

Het betekent dus hier: de Joden zullen wanneer hun geloof door tekenen ondersteuning ontvangen heeft, metterdaad waarnemen, dat zij de waarachtige God dienen. Hier blijkt dus voorbereiding tot het geloof te zijn, het geloof te ontdoen van zijn belemmeringen. Immers (en dat is duidelijk bij Calvijn) het geloof is altijd geloof in Christus. Het geloof kent zichzelf niet, dan in de kennis van Gods barmhartigheid in Christus. Daarom zullen wij bij Calvijn nooit een opsomming van de kenmerken vinden, dan tekenen en ervaringen ter ondersteuning van het geloof.

Bij de vraag van Christus in Matth. 9 vers 28: 'geloofst gij dat Ik dit doen kan?' zegt Calvijn: 'Christus beproef hun geduld en welke wortel hun geloof in het hart heeft'. Is dat dan reeds geloof wanneer iemand van de macht van God overtuigd is? Jezus woorden luiden: 'Ja.' Uit andere Schriftplaatsen weten wij dat de blote kennis van Zijn macht onnut en zonder uitwerking is, wanneer wij niet zeker zijn, dat Hij ook de wil heeft ons te helpen. Christus echter is tevreden met hun antwoord en prijst hun geloof alsof er geen gebrek aan is. In het prijzen van Hem als de Zone Davids, moeten zij iets van Zijn genade begrepen hebben. Daardoor erkennen zij Hem als Verlosser en Gever van alle goeds. Hij, dat is Jezus, vraagt naar zijn macht, omdat Hij wil zien of zij werkelijk geloven. Dus betreft zich het geloof op de barmhartigheid en de vaderliefde van God en tegelijk op Zijn macht en evenzo op de genadige wil van Christus met Zijn macht en kracht.

Het eerste zaadje van het geloof wordt door Hem op hoge prijs gesteld. Het geloof begeert, wat God belooft. Het kleinste begin van een geloof maakt de mens tot een gelovige. 'Enkelen' zegt Calvijn, 'hebben een groot geloof, enigen veel gebrek, de meesten een gering begin'. (Marcus 9 vers 24) Zeer vaak spreekt hij over de voortgang en de oefening van het geloof. Zo bij Joh 2 vers 12: En Zijn discipelen geloofden in Hem: 'Zij hadden reeds enig geloof, maar nu hebben zij voortgang gemaakt'. Tegelijkertijd weet hij scherp te onderscheiden in de bijvormen van het geloof. Hij spreekt van een geloof zonder kracht en warmte van een bijna geloof. Bij Johannes 2 vers 22 t/m 24: 'Velen geloofden in Hem, maar Jezus betrouwde Zichzelf hun niet toe', zegt Calvijn: Dit *bijna* geloof kon bij alle klevende onmacht, in het ware geloof uitmonden en een bruikbare voorbereiding zijn tot het prijzen van de naam van Christus tegenover anderen. Maar de oprechtheid des haren ontbreekt. En zonder deze oprechtheid kunnen geen vorderingen worden gemaakt. Zij (deze mensen) waren geen huichelaars zonder meer, zij waren overtuigd, dat Christus een profeet was. Zij hebben geen onmiddellijke aanleiding de waarheid te weerstaan, maar zodra zij bemerken dat het evangelie hun zondige lusten in de weg staat, geven zij het geloof op. Zij staan in deze dwangpositie: Zij moesten Hem de Messiasnaam geven en hebben toch geen waar geloof. Christus sluit hen van de Zijnen uit. En zoals Christus oordeelt is het! Het geloof aan wonderen heeft nog geen wortel in het Evangelie.

Wat God doet werkt Hij bij alle mensen niet hetzelfde uit. Enigen hebben gemeenschap met God, anderen worden verschrikt, blijven blind en houden niet op van door eigen gedachten rond gedreven te worden. De huichelaar en de blindheid van ons hart is ontstellend. Bijna ieder mens behaagt zichzelf. Denkt dat God even blind is als Hij. Met opzet hebben wij enig scherp ontdekkende gedachten van Calvijn laten horen als een voorbeeld van ontdekkend preken. Calvijn separeert in de kracht van de Heilige Geest buitengewoon scherp, maar niet naar voor opgezet schema, maar naar de inhoud van de tekst. Christus is de hartenkenner. Hij doorschouwt het binnenste van ons hart. Daarom vertrouwde Hij zichzelf niet aan hen toe. Moeten wij nu (zo besluit Calvijn deze perikoop) hen die nog geen bewijs van hun oprechte gezindheid gegeven hebben, naar Christus voorbeeld wantrouwen? Nee! Onze plaats is een andere. Christus weet hoe de wortels lopen, wij zien de vrucht! De liefde is niet argwanend. Maar (zo laat hij erop volgen) om door de huichelaars niet overgelopen te worden, kan Christus ons de genaden geven van de onderscheiding van de geesten.

Zo kan Calvijn bij het begin van het geloof enerzijds erg mild zijn en bijvoorbeeld zeggen: wanneer iemand in Christus een profeet ziet (de Samaritanen in Joh. 4), dat is een soort begin van het geloof en de bereidheid tot het leren (nog niet eens het leren zelf) geloof noemen, terwijl hij anderzijds buitengewoon diep indringt in de bedrieglijkheid van het hart en waarschuwt. Daarom zal het ons nooit lukken Calvijn in een schema te persen, want in deze kan hij niet gaan. Hij is veel groter dan alle schema's van vroeger en later tijd. Hij is de theoloog van de Heilige Schrift. En wij zullen ons alleen maar verheugen, wanneer wij in zijn schaduw mogen staan.

Wanneer hij mild is, dan is het alleen om aan te sporen tot de voortgang. Het geloof moet diepe wortels hebben in het Woord. Want (en dan komt de andere zijde weer bloot) velen rekenen zich erbij, maar zij zijn het niet! Van een voorbereiding tot het geloof kan bij Calvijn worden gesproken. Van een voorbereiding op de genade niet. Het is dwaas zegt Calvijn (Joh. 11 vers 25) te zeggen: 'dat de mensen zich op de aanneming van de goddelijke genade voorbereiden. Geen voorbereiding op de genade, maar geestelijke opstanding tot de genade, in Christus verschenen. Anders zou men evengoed kunnen zeggen, dat de doden in eigen kracht in staat zijn op te staan en te gaan. Want het geloof is de geestelijke opstanding van de ziel. Grote lof aan het geloof! Immers door dit geloof giet de Heere Zijn leven in ons uit en bevrijdt ons van de dood

Vragen wij ons nu nog af in welke zin over de *voorbereiding* tot het geloof gesproken wordt op de Dordtse synode? Hier wordt echter (en let daarop) niet gesproken van voorbereiding tot het geloof, maar *voorbereidende genade*. Immers de Remonstranten belijden dat de mens zich door helpende genade voorbereidt op de wedergeboorte. Op de Haagse conferentie leerden zij: 'Er gaat enig werk des mensen voor de levendmaking uit, namelijk zijn geestelijke dood te erkennen, te bewenen, te willen, te bidden, dat hij daaruit verlost worde, maar het leven te hongeren en te dorste, te zoeken. Dit alles en nog veel meer wordt van Christus vereist in degenen die Hij zal levend maken'.

Deze dwaling wordt in de Dordtse leereregels verwerping 4 bestreden. De Remonstranten creëerden een soort tussenstaat, als voorbereiding gold voor de levendmaking. Hier wordt de levendmaking van de dode zondaar van zijn kracht ontroofd. Behalve deze Remonstrantse dwaling was er het gevoelden van de Engelse godgeleerden: zij leerden (zie de Acta) bij de behandeling van het derde en vierde hoofdstuk dat de mens wel onbekwaam is tot enig goed, maar dat er enkele werken zijn die van de mens geëist worden voordat zij tot de stand van de wedergeboorte en de bekering worden gebracht. Bijvoorbeeld: naar de kerk gaan, bijbel lezen, enz. Dat staat in de macht van de mens. Hij kan thuis blijven, hij kan de oren dicht stoppen, wanneer het evangelie wordt verkondigd.

Verder wordt er genoemd: inwendige aandoeningen en werkingen die aan de bekering vooraf gaan, die door de kracht van het Woorden van de Geest worden verwekt in nog niet-wedergeborenen. Bijvoorbeeld kennis van de Wil van God, het gevoel van de zonde, de vrees voor straf, bedacht te zijn op verlossing, enige hoop op vergeving. Zij doen dan een beroep op Hand. 2 vers 37: 'als zij dit hoorden.. ' Men wijst op de geboorte in de natuur, die ook niet zonder voorafgaande *dispositie* een plaats heeft. Eveneens richt men de aandacht op de dienaren des Woords, die eerst de gevoelens verschrikken door de wet en daarna de gewetens oprichten met Evangelie. De aldus aangeraakten roept God. Hier worden alle vermaningen uit de Schrift aangehaald, die God niet geveinsdelijk geeft, God is niet vals en de mens is niet te verontschuldigen. Zulke aangeraakten verlaat God niet, tenzij zij Hem moedwillig verlaten en hun talent in de aarde begraven. Hierbij behoren de vermaningen de Geest niet te wederstaan, enz. Deze voorafgaande werkingen kunnen door de mens geheel uitgeblust worden en in pure vijandschap omslaan. Hebr 6 e.a.

Ook de uitverkorenen gedragen zich in de voorbereidingen vaak verkeerd, maar God houdt niet op, voordat Hij hen onder het juk der genade heeft gebracht. Volgen alle teksten als: al wat de Vader... anders werd de roeping niet krachtig. De niet-uitverkorenen worden tenslotte door God verlaten om hun eigen schuld. Deze theologen waren niet remonstrant, maar gaven een uitwerking aan de roeping die niet krachtdadig wordt genoemd. In de leer van de wedergeboorte zijn zij rechtzinnig. Zij wilden geen concessies doen aan de Remonstranten. Toch (en het blijkt uit de strijd van Amesius en Maccovius) zijn hier gevaren wanneer de schikkingen voor de wedergeboorte min of meer met medewerking van de mens worden gesteld. Hoezeer Amesius als leerling van Perkins warm en rechtzinnig allerlei gegevens tevoorschijn brengt die van belang zijn bij de leer van de roeping, wij moeten met klem vasthouden aan de leer, dat de mens geen goed kan doen voor de wederbaring door de Heilige Geest. Er is geen medewerking, alleen tegenwerking.

Anderzijds zullen wij nooit doorgronden de gevoelens, schikkingen, enz, die er zijn bij de wederbaring door de Heilige Geest. Ik geloof dat het ons niet gegevens is deze zaak na te speuren. Amesius ging van de roeping uit om na te gaan wat deze in het hart van de mens uitwerkte. Bij Calvijn vinden wij deze aandacht anders gericht. De meeste van onze godgeleerden zijn huiverig, om niet te zeggen afkerig te spreken van de voorbereidende genade te spreken, maar spreekt van de voorafgaande schikkingen, om maar de gedachte te vermijden, dat de mens in de wedergboorte actief zou zijn. En dat uit de voorbereiding het gevolg afgeleid zou kunnen worden. Ook Witsius weigert daarop in te gaan, al weet hij Amesius bedoeling uitnemend te waarderen en de zijnen te beschermen tegen het zware geschut van Maccovius.

Wij kunnen beter niet spreken van voorbereidende genade, maar hoogstens (en dan nog met de nodige voorzichtigheid) van de voorbereidende werkingen (of misschien nog beter) van de stadia of fasen in de roeping zelf. Dan kunnen wij inderdaad spreken van de goddelijke voorzienigheid over het gehele leven ook voor de wedergeboorte. Alle dingen zijn aangelegd op de krachtdadige roeping door Woord en Geest. We lezen bij Jeremia: Wat God doet in tijd, wist en besloot Hij van eeuwigheid.

Alle dingen hebben hun betekenis in ons leven. Natuur en genade zijn geen tegenstellingen in het leven. Wel de zonde en de genade. God werkt in het leven van de Zijnen als naar Zijn hand en welbehagen. Daarbij heeft alles: geboorte, huisgezin, geslacht, volk, land, opvoeding, onderwijs ontwikkeling van het verstand en hart, milieu, enz, zijn betekenis. Daarom is het beter van '*gratia praeveniens*' (voorkomende genade) te spreken dan van de '*gratia praprans*' (vorbereidende genade). Alles heeft zijn betekenis, maar niets biedt een aanknopingspunt. Augustinus zegt, dat de Israëlieten de vaten van de Egyptenaren meenamen, maar ze pas gebruiken konden in de dienst des Heeren, omdat zij geheiligd waren en nadat zij Paasfeest gevierd hadden. Zo is ook het leven van Paulus voor zijn bekering niet zonder betekenis geweest voor zijn latere leven.

Het is uiterst moeilijk om in de prediking en zielszorg de grens te trekken tussen de z.g. voorafgaande werkingen (die dus het deel kunnen zijn van de verworpenen) en de vruchten van het nieuwe leven. Wel kan gezegd worden, dat de droefheid naar God, het liefhebben van God in Zijn deugden, het uitzien en oefeningen hebben op de Zaligmaker met de inplanting van het geloof te maken hebben en nooit uit de mens , en ook niet uit de algemene werkingen van de Heilige Geest verklaard kunnen worden. In het leven des geloofs is bij de terugblik niet precies te bepalen wat tot de algemene en wat tot de bijzondere werkingen van de Heilige Geest is te rekenen. Wel hebben wij te waken tegen het creëren van en z.g. tussenstaat op de Remonstrantse wijze en op de wijze van Amesius. Hoezeer wij ook hier op onze hoede hebben te zijn dat wij niet in de dwalingen van Pauwe en Schuppen in een van zijn vroeger perioden terecht komen, kan gezegd worden dat het geloof in Christus allesbepalend is. Daarbij gaan wij niet uit van zijn stellingen, maar van het leven van het geloofs, zoals Johannes dat beschrijft.

Wij hebbende mens niet verdelen in drie groepen, maar in twee. Bekeerd en onbekeerd. Gelovig en ongelovig. Maar wie het Woord recht snijdt, die zal vast in het huisgezin Gods de groten en de kleinen weten te dienen en zowel het brood voor de kinderen en volwassenen als ook de melkspijs voor de zuigelingen weten te bereiden. Met het oog op deze heerlijke en zware taak is deze inleiding u geboden!

Ds. G. Boer